

מרכז בגין-סאדאת
למחקרים אסטרטגיים

**”כיסוח הדשא”
האסטרטגיה של ישראל להתמודדות
עם סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים**

אפרים ענבר ואיתן שמיר

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 105

"כיסוח הדשא"
האסטרטגיה של ישראל להתמודדות עם
סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים

אפרים ענבר ואיתן שמיר

© כל הזכויות שמורות
מרכז בס"א, אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן, דצמבר 2013
ISSN 1565-9895

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאת, אשר בחזונו ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "עיונים בביטחון המזה"ת" מהווה במה לעבודות אקדמיות הראויות לתשומת לב הציבור החושב. סדרת הפרסומים "דיונים בביטחון לאומי" מביאה לציבור את תוכן ההרצאות שהושמעו בכנסים שמארגן המרכז. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד. באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט

משנה ליו"ר הוועדה המייעצת: מר סול קושיצקי

חברים: פרופ' משה ארנס, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, מר מוזי וורטהיים, השגריר יצחק לבנון, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, מר יואל קושיצקי, השגריר מאיר רוזן, מר גרג רוסהנדלר, מר סימור ד' רייך, השגריר זלמן שובל.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת קנט, פרופ' פטריק ג'יימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, פרופ' יחזקאל דרום האוניברסיטה העברית, ד"ר אליוט א' כהן SAIS, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר

חוקרים: ד"ר אפרת אביב, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, פרופ' איתן גלבוש, אל"מ (מיל') אבי הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, פרופ' יהושע טייטלבוים, ד"ר אלון לבקוביץ, ד"ר יעקב ליפשיץ, פרופ' זאב מוגן, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר ליעד פורת, ד"ר גיל פילר, פרופ' הלל פריש, פרופ' אפרים קארש, פרופ' אבי קובר, ד"ר מרדכי קידר, מר עוזי רובין, ד"ר יונתן ריינהולד, מר עמיר רפפורט, ד"ר דני שוהם, ד"ר שאול שי, ד"ר איתן שמיר, פרופ' שלמה שפירא.

מנהל קשרי חוץ: דוד מ' וינברג

מרכזת: חוה וקסמן-כהן

עריכה בעברית: אלונה ברינר רזנמן

עריכה באנגלית: איתן רפס

תוכן עניינים

5	תקציר
6	מבוא
7	הממד האסטרטגי של "כיסוח הדשא"
11	הממד הצבאי של "כיסוח הדשא"
23	סיכום
25	הערות

תקציר

השימוש שעשתה ישראל בכוח נגד שחקנים לא-מדינתיים במאה העשרים ואחת זכה לתשומת לב אקדמית רבה ולמידה גדושה של ביקורת. מאמר זה טוען כי רוב-רובה של ספרות זו אינו מבין את הרציונל הישראלי העומד מאחורי השימוש בכוח צבאי, ואינו מעריך נכון את השינויים שחלו בהערכת האיומים של ישראל ובחשיבתה האסטרטגית. גישתה של ישראל לשימוש בכוח מול יריביה במאה העשרים ואחת מתוארת לעתים קרובות באמצעות הביטוי "כיסוח הדשא", מונח חדש בשפה האסטרטגית הישראלית, המשקף את ההנחה לפיה ישראל נמצאת בסכסוך בלתי פתיר ומתמשך עם ישויות לא-מדינתיות המגלות כלפיה עוינות קיצונית. מצב זה שונה מהותית מסכסוך בין-מדינתי; לפיכך, השימוש בכוח לא נועד להשיג יעדים פוליטיים בלתי אפשריים, אלא לצמצם ככל האפשר את יכולתו של האויב להסב נזק לישראל. לאור העובדה שקשה מאוד להשפיע על התנהגותם של גורמים לא-מדינתיים קיצוניים, כל שישראל יכולה לקוות להשיג בשימוש בכוח הוא הרתעה זמנית. לפיכך אימצה ישראל אסטרטגיה צבאית סבלנית של התשה, שנועדה בראש ובראשונה לפגוע ביכולות האויב. ישראל פועלת בכוח להשמדת יכולותיהם של אויביה רק אחרי שהיא סופגת סדרה של מתקפות ומפגינה מידה רבה של איפוק בפעולותיה ההתקפיות, זאת בתקווה שמבצעים גדולים ספורים, שיתקיימו מדי זמן, יחוללו הרתעה זמנית שתאפשר תקופות של הפוגה. חשוב לציין כי גישת "כיסוח הדשא" שונה מהותית מהאופן שבו רואה האסטרטגיה המערבית הנוכחית את ההתמודדות עם אתגרים צבאיים לא-מדינתיים.

מאמר זה פותח בהצגת התפיסה האסטרטגית הדומיננטית במדינת ישראל במאה העשרים ואחת - המושתתת על ראיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני כסכסוך מתמשך ובלתי פתיר. המאמר מנתח את הממד הצבאי במאבקה של מדינת ישראל בטרור ובפעולות גרילה מצדם של ארגונים בעלי רמת תחכום עולה וגוברת. לבסוף, בוחן המאמר את סבבי המאבק האלים בקנה-מידה גדול בשנים 2002, 2006, 2008-2009 ו-2012, כמקרי בוחן הממחישים את האופן שבו השתמשה ישראל בגישת "כיסוח הדשא" במאה העשרים ואחת.

“כיסוח הדשא” האסטרטגיה של ישראל להתמודדות עם סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים

אפרים ענבר ואיתן שמיר

לעולם לא תיפטר מעצי באובב אם לא תעקרו בעודם באיבם. הם פורצים ופושטים על פני הכוכב... זוהי שאלת סדר ומשטר... עליך לשקוד על עקירת שתילי הבאובב משעה שאפשר להבחין ביניהם ובין שיחי השושנים, הדומים להם מאוד בראשית צמיחתם. זוהי מלאכה מתישה למדי.¹

אנטואן דה סנט-אקזופרי, הנסיך הקטן

מבוא

לישראל ניסיון עשיר בשימוש בכוח צבאי.¹ העימות הצבאי הקונבנציונלי הגדול האחרון בו השתתפה ישראל - שכלל הפעלת אוגדות משוריניות וקרבות-אוויר - התרחש ב-1982 בלבנון, נגד הצבא הסורי. מאז עשתה ישראל שימוש בכוח צבאי בעיקר במלחמות קטנות נגד ארגונים חמושים לא-מדינתיים.² מצב עניינים זה משקף את השינויים שחלו בסכסוך הישראלי-ערבי אשר הפך מסכסוך בין-מדינתי לסכסוך בין מדינת ישראל לבין ישויות לא-מדינתיות.³ הגישה האסטרטגית שנקטה ישראל ביחס למחבלים ולכוחות לא-סדירים - אתגר שהתמודד עמו המפעל הציוני מאז ומתמיד - השתנתה בהתאם לאתגרים הפוליטיים והמבצעיים עם התמודדה.⁴

השימוש שעשתה ישראל בכוח נגד שחקנים לא-מדינתיים במאה העשרים ואחת זכה לתשומת לב אקדמית רבה ולמידה גדושה של ביקורת. בין השאר טענו המבקרים כי

אפרים ענבר הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטת בר-אילן ומנהל מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים. איתן שמיר הוא מרצה למדע המדינה באוניברסיטת בר-אילן וחוקר במרכז בס"א. מאמר זה הוא גרסה עברית של "Mowing the Grass: Israel's Strategy for Protracted Intractable Conflict," *Journal of Strategic Studies, forthcoming*. המחברים מודים לדימה אדמסקי, סטיבן דייויד, עידו הכט, אלי ליברמן, שמואל סנדלר, הלל פריש, ואבי קובר על הערותיהם המועילות לטיטות מאמר זה. שלושה שופטים אנונימיים של כתב העת סייעו גם הם בליטושו של כתב היד. כמו-כן ברצוננו להודות לאיתן רפס על סיועו במלאכת המחקר.

הצלחותיה הטקטיות של ישראל אינן מניבות "דיוויזנדים אסטרטגיים", לא ברמה האסטרטגית ולא ברמה הפוליטית.⁵ אחד הפגמים הגדולים בגישתה של ישראל, כך נטען שוב ושוב, הוא העובדה שהיא אינה מנסה כלל להתמודד עם ההיבט הפוליטי של הסכסוך, ובכך היא מחמיצה הזדמנויות.⁶ ביקורת נמתחה על ישראל גם משום שלא שמה דגש מספיק על אסטרטגיה של "הלב והשכל" (Hearts and minds), או על דיפלומטיה.⁷ ביקורת רווחת נוספת טענה כי השימוש שעושה ישראל בכוח אינו מצליח לחולל הרתעה, או אף נדון מראש לכישלון בשל העובדה שישויות לא-מדינתיות אינן ניתנות כלל להרתעה.⁸ בנוסף טענו המבקרים כי לעתים קרובות ישראל אינה מצליחה להשיג את יעדיה; לדוגמה, ניתוח של מבצע "עופרת יצוקה" בעזה (2008-2009) קובע כי כל שהמבצע הצליח להשיג היה "הפסקת אש רעועה".⁹ הדיווחים על מלחמת לבנון השנייה ב-2006 קובעים כי ישראל לא הצליחה לחולל זעם על חזבאללה בדעת הקהל הלבנונית, שהיה אמור להחליש את עמדתו של הארגון בלבנון.¹⁰ היו גם כאלו שקבעו, לאחר שלא השכילו להבין את התועלת או את ההיגיון שבמלחמת לבנון השנייה, כי המניע העיקרי של ישראל היה רדיפת נקם וחיפוש אחר "סיפוק רגשי לנוכח סבלות האחר".¹¹

מאמר זה טוען כי רוב-רובה של ספרות זו אינו מבין את הרציונל הישראלי העומד מאחורי השימוש בכוח צבאי, ואינו מעריך נכון את השינויים שחלו בהערכת האיומים של ישראל ובחשיבתה האסטרטגית. גישתה של ישראל לשימוש בכוח מול יריביה במאה העשרים ואחת מתוארת לעתים קרובות באמצעות הביטוי "כיסוח הדשא",¹² מונח חדש בשפה האסטרטגית הישראלית, המשקף את ההנחה לפיה ישראל נמצאת בסכסוך בלתי פתיר ומתמשך עם ישויות לא-מדינתיות המגלות כלפיה עוינות קיצונית. מצב זה שונה מהותית מסכסוך בין-מדינתי; לפיכך, השימוש בכוח לא נועד להשיג יעדים פוליטיים בלתי אפשריים כאלה או אחרים, אלא לצמצם ככל האפשר את יכולתו של האויב להסב נזק לישראל. לאור העובדה שקשה מאוד להשפיע על התנהגותם של גורמים לא-מדינתיים קיצוניים, כל שישראל יכולה לקוות להשיג בשימוש בכוח הוא הרתעה זמנית. לפיכך אימצה ישראל אסטרטגיה צבאית סבלנית של התשה, שנועדה בראשונה לפגוע ביכולות האויב. ישראל פועלת בכוח להשמדת יכולותיהם של אויביה רק אחרי שהיא סופגת סדרה של מתקפות ומפגינה מידה רבה של איפוק בפעולותיה ההתקפיות, זאת בתקווה שמבצעים גדולים ספורים, שיתקיימו מדי זמן, יחוללו הרתעה זמנית שתאפשר תקופות של הפוגה.

חשוב לציין כי גישת "כיסוח הדשא" שונה מהותית מהאופן שבו רואה האסטרטגיה המערבית הנוכחית את ההתמודדות עם אתגרים צבאיים לא-מדינתיים.

מאמר זה פותח בהצגת התפיסה האסטרטגית הדומיננטית במדינת ישראל במאה העשרים ואחת - המושתתת על ראיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני כסכסוך מתמשך ובלתי פתיר. הפרק הבא במאמר מנתח את הממד הצבאי במאבקה של מדינת ישראל בטרור ובפעולות גרילה מצדם של ארגונים בעלי רמת תחכום גוברת. לבסוף, בוחן המאמר את סבבי המאבק האלים בקנה-מידה גדול בשנים 2002, 2006, 2008-2009 ו-2012, כמקרי בוחן הממחישים את האופן שבו השתמשה ישראל בגישת "כיסוח הדשא" במאה העשרים ואחת.

הממד האסטרטגי של "כיסוח הדשא"

בעבר הושפעה דוקטרינת הביטחון הלאומי של ישראל ממצבה הגאו-אסטרטגי והדמוגרפי - מדינה קטנה מוקפת במספר גדול של אויבים המסרבים לכל ניסיון פיוס. דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון של ישראל, הבין היטב את הקשיים שעמם התמודדה המדינה הצעירה וגיבש את תפיסת הביטחון על-סמך שתי הנחות יסוד:

1. סביר להניח שעוינותם של הערבים כלפי מדינת ישראל עתידה להימשך עוד עשרות שנים.

2. ישראל סובלת מנחיתות כרונית בשני היבטים: שטח ודמוגרפיה. השילוב של פער בסיסי במשאבים ושל עוינות הערבים הביא אותו למסקנה כי ישראל אינה מסוגלת להכתיב לשכנותיה הסכם שלום - גם לא באמצעות שימוש בכוח מכריע. בן-גוריון הבין שעליונותה הצבאית של ישראל אין בה כדי לגשר על עוינות מושרשת, וקיבל את העובדה שלשימוש בכוח צבאי על ידי ישראל יש מגבלות מהותיות.¹³ עם זאת, כוח צבאי בהחלט יכול לייצר הרתעה, שתקטין את המוטיבציה של אויבי המדינה לתקוף אותה ותביא להגדלת משך ההפוגות בין סבבי האלימות. לפיכך, הדרך היחידה לגרום למדינות ערב לקבל את קיומה של מדינת ישראל היא מאבק ארוך, ממושך ואלים, הכולל ניצחונות מכריעים בשדה הקרב מעת לעת.¹⁴

ואכן, מאה שנות סכסוך ותבוסות צבאיות חוזרות ונשנות - וכן שינויים בתפיסת האיום של המנהיגים הערבים - הביאו לתמורה מפליגה באופן שבו הם רואים את ישראל. בשנת 1979 חתמה מצרים על הסכם שלום עם ישראל,¹⁵ כך עשתה גם

ירדן ב-1994, ומרבית מדינות ערב תומכות ביוזמת השלום של הליגה הערבית משנת 2002. בנוסף הביא התהליך המכונה "האביב הערבי" לירידת קרנה של "המדינה הערבית", החליש את יכולותיהן הצבאיות של מדינות ערב, ולפיכך צמצם עוד יותר את ממדיו המדינתיים של הסכסוך הישראלי-ערבי.

תמונת המצב האסטרטגית של ישראל בשנות התשעים ובעשור הראשון של המאה העשרים ואחת השתנתה; את מקומם של האיומים הישנים, שנבעו מעוצמה צבאית קונבנציונלית של מדינות, תפסו איומים מצד ארגונים חמושים לא-מדינתיים¹⁶ (איראן, שאינה ערבית וגם אינה אחת משכנותיה של ישראל, היא איום גרעיני פוטנציאלי מסדר גודל אחר, ומהווה חריג הדורש התייחסות נפרדת). המהפכות שהתרחשו בעולם הערבי מאז סוף 2010 גרמו למדינות ערב שונות לאבד את שליטתן בשטחיהן כמו-גם במאגרי הנשק הלאומיים שלהן. מצב זה תורם לעידוד התפשטותם של ארגונים לא-מדינתיים, מה-גם שבמקביל מחזקת עלייתו של האסלאם הפוליטי בעולם הערבי את התנגדותן האידיאולוגית העזה של קבוצות לא-מדינתיות אלה לישראל.¹⁷

שלא כמדינות ערב, ארגונים כדוגמת החמאס, הג'יהאד האסלאמי והחזבאללה נצמדים לאידיאולוגיה אסלאמיסטית קיצונית השוללת את זכות הקיום של מדינת ישראל. ארגונים אלה נוקטים בדוקטרינת התנגדות - מוקאוומה, בערבית - המבטיחה לחסידיה כי למרות המכשולים הזמניים, בסופו של דבר עתיד הסכסוך ההיסטורי הממושך עם ישראל להסתיים בניצחון. יעדם האסטרטגי הוא הפגנת התנגדות אלימה רציפה והמשך קיומו של המאבק ההיסטורי נגד הישות הציונית, בתקופה שבה דומה כי מדינות ערב ויתרו למעשה על המטרה להשמיד את המדינה היהודית. יתר על כן, הם מאמינים כי הזמן פועל לטובתם, שכן בסופו של דבר יביא המאבק המתמשך לחיסולה של ישראל.¹⁸

בנסיבות אלה ישראל השליכה את האופן שבו היא תופסת את הממד המדינתי של הסכסוך הישראלי-ערבי על המציאות החדשה. הארגונים הלא-מדינתיים הם אויב עיקש ובלתי מתפשר, המבקשים להשמיד את המדינה היהודית, ובחזית הפוליטית ישראל אינה מסוגלת לעשות דבר כמעט כדי לשכך סיכון זה. אמנם, קיימת תקווה קלושה שארגונים קיצוניים אלה ילכו בדרכו של אש"ף, שעבר ממאבק מזוין לזירה הפוליטית, אולם כך או כך ברור כי בטווח הקצר אין בעליונותה הצבאית של ישראל

כדי לכפות עליהם שינוי של עמדותיהם הבסיסיות. מסע הפיגועים הפלסטיני שפרץ בספטמבר 2000 שם קץ לאשליה הישראלית בדבר היותם של הפלסטינים פרטנר לשלום; ואילו "האביב הערבי", שתרם לעלייה בכוחן של תנועות אסלאמיסטיות החדורות באידיאולוגיה אנטי-ישראלית (ואנטי-מערבית), הוסיף לתמונת המצב האזורית מידה גדושה של עוינות קשה.¹⁹

ישראל מבינה כי בטווח הקצר היא אינה מסוגלת לשנות את שאיפתם של השחקנים הלא-מדינתיים - ארגונים כדוגמת החמאס, הג'האד האסלאמי והחזבאללה - להילחם במדינה היהודית. כמו-כן ישראל מבינה כי אין דרך פשוטה להרתיע ארגונים מסוג זה. אולם השימוש שעושה ישראל בכוח עשוי לפגוע ביכולות הצבאיות של השחקנים הלא-מדינתיים, וכך לצמצם את הנזקים הנגרמים לישראל. ישראל "מכסחת את הדשא" של יכולת אויביה, ללא כל יומרה לפתור כך את הסכסוך. כמו-כן, ישראל מנסה להשיג מידה של הרתעה, על-מנת להאריך את משך ההפוגות בין סבבי האלימות. תקופות של שקט חשובות לישראל, שכן בעצם קיומה היא משדרת לאויביה הקיצוניים והלא-מדינתיים ניצחון, ומזכירה להם דרך קבע כי יעד ההשמדה שקבעו לעצמם אינו בר-השגה.²⁰ ככל שימשכו תקופות ההפוגה לאורך גבולותיה, כך יקטן המחיר שתשלם ישראל על היותה מעורבת בסכסוך מתמשך זה. באורח אירוני, ניתן לראות בגישת "כיסוח הדשא" תמונת מראה של אסטרטגיית ה"מוקאוומה" הסבלנית של הערבים. גישתה של ישראל לאויביה הנוכחיים שונה באופן מובהק מן הגישות שמלמדות האקדמיות הצבאיות במערב, המציעות שתי אסכולות בסיסיות בכל הנוגע להתמודדות עם קבוצות חמושות לא-מדינתיות, המכונות לעתים קרובות "קבוצות מורדים מזוינות".²¹ הגישה הראשונה - מוכוונת-אויב - קובעת כי פעולה נגד קבוצות מורדים מזוינות בסופו של דבר אינה שונה מהותית ממלחמה קונבנציונלית, שבה מופנה המאמץ העיקרי לנטרול היחידות המזוינות על-ידי איתורן ותקיפתן (כפי שכתב פעם קצין אמריקני, "מלחמה היא מלחמה היא מלחמה").²² בהנחה שהמלחמה מנוהלת בצורה נכונה, ניתן לנצח את כוחות האויב. הגישה השנייה היא גישה מוכוונת-אוכלוסייה, המתמקדת בגיוס תמיכה מצד האוכלוסייה האזרחית ("הלב והשכל"), הרעיון הוא שפעולה כזו תשלוט מן המורדים את מקור התמיכה העיקרי שלהם. עם זאת, ההוכחות להצלחתה של גישת "הלב והשכל" בזירות רבות בעולם מוטלות בספק.²³ רוב הדיונים שנועדו למצוא את הגישה הטובה ביותר בעיראק (עבור

כוחות הקואליציה בהנהגת ארצות הברית) או באפגניסטן (עבור כוחות נאט"ו) עסקו בבחינת שתי הגישות האמורות. כך למשל, מדריך השדה המשולב (מס' 3-24) של הצבא האמריקני וחיל הנחתים, העוסק בקבוצות מורדים מזוינות, ממליץ על גישה מוכוונת-אוכלוסייה,²⁴ בעוד שסגנון הפעולה של כוחות ארצות הברית בווייטנאם משקף שימוש בגישה השנייה, מוכוונת-אויב.²⁵

במאה העשרים ואחת, ישראל אינה חותרת לניצחון או לסיום הסכסוך; היא מבינה כי אין אפשרות להביס אידיאולוגיות קיצוניות בשדה הקרב. שלא כמעצמות מערביות אחרות, ישראל נמנעה גם מניסיון לפנות ללבם ולשכלם של המורדים המזוינים הערביים. הפערים האתנו-לאומיים, התרבותיים והדתיים בין יהודים לערבים גדולים מכדי לאפשר את השימוש באסטרטגיה המנסה להביא לסיום הסכסוך על-ידי שכנוע היריב כי דו-קיום בשלום עדיף על כל אופציה אחרת. למרות רצונה העז של ישראל להתקבל באזור, היא מבינה כי לא ניתן יהיה לגשר על עוינותם של הערבים ועל חשדנותם ביחס ליהודים. עמדה זו זכתה לאישוש עם כישלון תהליך אוסלו, כישלון שהתברר מעבר לכל ספק עם התלקחות פעולות האיבה בשנת 2000.

ישראל נרתעה מנקיטת גישה מוכוונת-אוכלוסייה כאשר שלטה בערבים בגדה המערבית, בעזה ובדרום לבנון. ישראל ראתה את נוכחותה הצבאית באזורים אלה כעניין זמני, עד שיושג הסדר פוליטי.²⁶ יתר על כן, למעט מספר קטן ביותר של מקרים חריגים, ישראל מעולם לא השלתה את עצמה שתוכל לחולל אהדה אליה מצד האוכלוסייה הערבית הכבושה. הדבר לא מנע ממנה מלפתח שיטת מקל וגזר להפחתת ההתנגדות האלימה ולקידום שיתוף הפעולה הפרגמטי עם המנהיגות המקומית. לדוגמה, אחרי מלחמת ששת הימים קידם משה דיין את מדיניות "הגשרים הפתוחים" עם ירדן, וכן מידה מסוימת של השתלבות כלכלית עם ישראל.²⁷

בעקבות הניסיון שצברה בלבנון, בגדה המערבית ובעזה, ובהכירה במגבלותיה של הגישה מוכוונת-האוכלוסייה, נקטה ישראל במדיניות של התנתקות משטחים ששכנו בהן אוכלוסיות עוינות. את תהליך אוסלו עודד הרצון לצאת משטחים שאוכלסו בערבים. במאי 2000 נסוגה ישראל באופן חד-צדדי מדרום לבנון; ב-2002 בנתה ישראל גדר ביטחון בגדה המערבית, שהיוותה לא רק איתות על הרצון להתנתק ממרכזי האוכלוסייה הפלסטיניים העיקריים אלא גם סימנה גבול פוטנציאלי עתידי; ובאוגוסט 2005 הסיגה באופן מלא את נוכחותה הצבאית והאזרחית מעזה. אולם

באזורים שישאל רואה אותם כחיוניים לביטחונה - כמו הגדה המערבית - היא שומרת על נוכחות צבאית מסוימת, ונמנעת מהמעמסה הנגרמת על-ידי מנהל אזרחי. גישה זו גורסת הפרדה בין ישראל גופא לבין האוכלוסייה העוינת הנמצאת מעבר לגבולותיה.

הממד הצבאי של "כיסוח הדשא"

במלחמות העבר הקונבנציונליות של ישראל היה היעד בדרך כלל הכרעה בשדה הקרב, כלומר השמדת יכולתו של היריב להמשיך להילחם בפועל. ישראל גילתה גם העדפה ברורה למלחמות בזק. העדפה זו תאמה את מה שההיסטוריון הצבאי הגרמני האנס דלברוק (1848-1929) כינה אסטרטגיה של השמדה, בניגוד לרעיון אסטרטגיית ההתשה.²⁸ עם זאת, למרות ההעדפה הברורה למלחמות קצרות ומכריעות, ישראל עסקה גם במלחמות התשה.²⁹ אסטרטגיית ההתשה נועדה לשחוק את היריב באמצעות הפעלת לחץ מתמיד ובלתי פוסק. היא שמה דגש על האפקט המצטבר המתקבל במהלך סדרה של פעולות צבאיות נפרדות, שאף אחת מהן אינה צריכה בהכרח להיחשב למכרעת מבחינת השגת היעדים הפוליטיים. לפיכך לא היה כל דבר חריג בהסתגלותה של ישראל לאויביה החדשים במאה העשרים ואחת, ובניהול אסטרטגיה סבלנית של התשה.³⁰ ניתן לראות את "כיסוח הדשא" כאסטרטגיה נוגדת-מקאוומה, הכוללת גם מרכיבים מדוקטרינת הפעולה המסורתית של ישראל, כגון פעולות תגמול ומכות מקדימות.

גם אם ישראל קיוותה שבטווח הזמן הארוך יהפכו ארגונים כגון החמאס והחזבאללה לישויות פחות משחרות לקרב, או שיתמססו בשטח, בכל זאת היא לא טיפחה תקווה שבטווח הזמן הקצר יהיה בכוחן של פעולותיה הצבאיות כדי להפוך ארגונים אלה לשותפים לדיאלוג פוליטי. לפיכך מתקיימת הפעילות הצבאית כנגד ארגונים אלה במסגרת אסטרטגיה של התשה, ויעדיה מוגבלים.³¹

המיליציות הלא-מדינתיות שואפות להכאיב לישראל ולבחון את עמידותה. ברמה הטקטית, כל שמיליציות אלה מעוניינות בו הוא לגרום נזק לישראל ולמנוע ממנה ניצחון צבאי מכריע.³² הן מתחבאות בתוך אוכלוסיות אזרחיות ומשתמשות במגוון שיטות, כולל טרור, פיגועי התאבדות וטקטיקות גרילה. יתר על כן, הן משגרות רקטות על מרכזי אוכלוסייה בישראל.³³ האתגר שמציבים ארגונים לא-מדינתיים מתעצם

פי-כמה בשל הסיוע שזוכים לו ארגונים אלה ממדינות כמו איראן. משמעותו של סיוע זה היא, במרבית המקרים, הכשרה טובה יותר וגישה לכלי נשק מתקדמים.

ישראל אינה מגיבה באופן אוטומטי למתקפות עליה. התזמון וההיקף של תגובת ישראל תלויים בטיבה של הפרובוקציה, במידת הנזק ומספר הנפגעים, ובשיקולים פוליטיים נוספים הלוקחים בחשבון את האווירה בקהילה הבין-לאומית ואת הנסיבות מבית. גורם משפיע נוסף הוא החשש מנפגעים.³⁴ שיקולים אלה מובילים להעדפה של תגובות קצרות, בדרך כלל באמצעות תקיפות אוויריות, שבהן יש לישראל עדיפות מכרעת ושליטה מלאה בגורם ההסלמה.³⁵ לאורך השנים שכלל חיל האוויר הישראלי, בשיתוף פעולה הדוק עם גופי המודיעין, את השיטות שבהן הוא צד משגרי טילים ומבצע סיכולים ממוקדים.³⁶ ישראל הצליחה להפחית את הנזק הסביבתי הנלווה להתקפות נקודתיות אלה באופן ששייך במידה רבה את הביקורת, שנמתחה עליהן על-ידי הקהילה הבין-לאומית. הסיכול הממוקד הוא מרכיב חשוב של הממד הצבאי, שכן בארגון טרור, מציאת מחליפים לאנשים שהיו בעלי רמת מומחיות גבוהה היא משימה קשה הדורשת זמן רב. אנשי מפתח - כגון מייצרי פצצות, מאמנים, זייפני מסמכים, מגייסים ומנהיגים - אינם רבים, ולרוב הם זקוקים לחודשים רבים, אם לא לשנים, לליטוש מיומנותיהם.³⁷ ניתן לומר שכל שארגון לא-מדינתי הופך טכנולוגי ומתוחכם יותר, כך הזמן הדרוש לו כדי לשקם יכולות שאבדו לו ארוך יותר.

מרכיב נוסף בגישת "כיסוח הדשא" הוא פעולות מנע, כגון פעולות המונעות אספקת כלי נשק מתקדמים לחזבאללה ולחמאס, פעולות שבדרך כלל ישראל אינה מודה באורח רשמי שהיא עומדת מאחוריה.³⁸ קטגוריה זו כוללת גם פעולות חשאיות נגד רשתות מודיעין ורשתות פיננסיות בחו"ל, וכן מעצרי מנע של פעילי טרור, המיועדים לשבש מתקפות מתוכננות או לאסוף מודיעין (בעיקר בגדה המערבית).

רק במקרים שבהם פעולות-הנגד השגרתיות והמצומצמות-יחסית של צה"ל לא מנעו המשך התקפות על ישראל, עשוי צה"ל לפתוח במבצע בקנה-מידה גדול, כזה היכול לכלול גם מתקפה קרקעית. למבצעים בקנה-מידה גדול שבהם פתחה ישראל (ניתוח שלהם מופיע בהמשך) היו בדרך כלל יעדים פוליטיים מוגבלים. חרף המחיר הגבוה שאותו מנסה צה"ל לגבות מן האויב, אין לו ציפייה שהמבצע יביא לעלייתה של מנהיגות מתונה או לירידה מהותית ברצון הבסיסי של היריב להילחם בישראל. לפיכך, היות שההישג היחיד שניתן לצפות לו הוא הרתעה זמנית, יש תמיד צפי לסבב אלימות נוסף בעתיד.

יעדם העיקרי של המבצעים בקנה-מידה גדול הוא פגיעה קשה ככל שניתן ביכולותיהם הצבאיות של הארגונים הלא-מדינתיים.³⁹ השמדתם של כלי נשק שנצברו לאורך זמן - כגון טילים ורקטות - וחיסולם של פעילים מיומנים מעניקים לישראל מרווח נשימה. כאמור, להפוגות ארוכות נודעת חשיבות אסטרטגית. יתר על כן, ישראל מנצלת הפוגות אלה כדי להפיק לקחים משגיאותיה בעבר וכדי לשפר את יכולותיה הצבאיות. לדוגמה, ישראל הייתה זקוקה לזמן על-מנת לפרוס את מערכת "כיפת ברזל" נגד רקטות לטווח קצר, פעולה ששללה מאויביה מספר יכולות התקפיות והגבירה את כושר ההרתעה של ישראל.⁴⁰ השפעה דומה הייתה גם לגדר הביטחון בגדה המערבית.

עם זאת, מבצעים בקנה-מידה גדול אינם מונעים את התחמשותם מחדש של הארגונים, ולפיכך יש צורך להמשיך ב"כיסוח הדשא" באופן מתמיד. יש גם רתיעה מכניסה קרקעית, שכן כניסה קרקעית עלולה להגדיל את מספר הנפגעים בצד הישראלי; היא כרוכה בחיכוך עם אוכלוסייה אזרחית עוינת וגורמת לנפגעים בקרב אוכלוסייה זו; והיא מאריכה את משך המבצע, מה שעלול לעורר ביקורת בין-לאומית. מסיבות אלה שומרת ישראל את השימוש בפלישה קרקעית למקרים שבהם היא חוותה פרובוקציות חמורות במיוחד, או למקרים שבהם פלישה קרקעית של כוחות היא הדרך היחידה להשיג את התוצאה הרצויה. במקביל מאפשר האיום במתקפה קרקעית להגביר את אמינותה של ישראל ולהעצים את כושר ההרתעה שלה.

"כיסוח הדשא" אמור להשיג מידה מסוימת של הרתעה.⁴¹ מטרת ההרתעה היא "לשכנע אויב פוטנציאלי שמוטב לו, לטובתו-הוא, להימנע מלנקוט בקווי פעולה מסוימים".⁴² למרות שפעולות "כיסוח הדשא" נועדו בראש ובראשונה לגרום נזק לנכסים חשובים וליכולות חשובות של האויב, יש להן השפעה נלווית, והיא הפחתת המוטיבציה של האויב לפגוע בישראל.⁴³ ניסיון העבר מלמד כי פעולות הערבים פוחתות בתגובה לפעולות ישראל.⁴⁴ מנקודת מבטה של ישראל, הרתעה אינה בהכרח הרתעה מוחלטת, אלא יותר הרתעה מצטברת.⁴⁵ הרתעה מצטברת נועדה לדחות ככל האפשר כל סבב של אלימות, אולם כל עוד המציאות הפוליטית הבסיסית נותרת בעינה, עלולה ההרתעה, בשלב זה או אחר, להיכשל.⁴⁶ השמדת יכולות האויב ושלילתן ממנו מעצימות את גורם ההרתעה.⁴⁷ מבחינה זו דומה השימוש בכוח למאבק בפשיעה: הוא אינו מעיד על כישלון ההרתעה, אלא מהווה מרכיב חיוני בשמירה על רמה מזערית של הרתעה.⁴⁸ לפי קולין גריי, תולדות המלחמה הינה

"היסטוריה של מקרים שבהם ההרתעה כשלה, אולם השימוש בכוח, הן מצד המדינה והן מצד אויביה, אינו מעיד על כישלון אלא עשוי להיות תנאי מוקדם להצלחה."⁴⁹

תקפותה של ההרתעה במלחמות אסימטריות מוטלת בספק, בשל מורכבות התנאים המבניים; אולם פני הדברים שונים כאשר גורמים לא-מדינתיים משתלטים על שטחים ונוהגים בפועל כאילו היו ממשלות. לאחר שהחזבאללה והחמאס, השתלטו על לבנון ב-2005 ועל עזה ב-2007, בהתאמה, החלו ארגונים אלה להתמודד עם דילמות חדשות, ודומה כי היום הם ניתנים להרתעה יותר מבעבר. הדילמה עמה מתמודדת ישראל לנוכח התעצמות יכולותיהם של אויביה מעידה כי ייתכן שיש צורך באמצעי תגמול עזים יותר, כפי שמציעים מספר אסטרטגים ישראלים.⁵⁰ עד עתה נמנעה ישראל מלאמץ את מה שמכונה "עיקרון דאחיה", לפיו יש לאיים ו/או לעשות שימוש בפועל בכוח לא-מידתי, על-מנת להעצים את ההרתעה.⁵¹

בסך הכל ניתן לומר שהיעדים הפוליטיים של תפיסת "כיסוח הדשא" מוגבלים ביותר. "כיסוח הדשא" נועד בעיקר לפגוע ביכולותיו הצבאיות של האויב ובחופש הפעולה שלו; הוא מאלץ את היריב להשקיע זמן ומשאבים חומריים בהגנה על עצמו ובשיקום יכולותיו שנפגעו. כמו-כן הוא כולל רכיב של הרתעה, בהמחישו לאויב את המחיר הכרוך בהמשך הסכסוך.

הניסיון של צה"ל במאה העשרים ואחת

חלק זה של המאמר מנתח את המבצעים הצבאיים בקנה-מידה גדול שביצעה ישראל במאה העשרים ואחת; מבצע "חומת מגן" בגדה המערבית בשנת 2002, מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006, מבצע "עופרת יצוקה" בעזה במהלך 2008-2009, ומבצע "עמוד ענן" בעזה ב-2012. מבצעים אלה נוהלו כולם לפי עיקרון "כיסוח הדשא". ההבדלים ביניהם משקפים את עקומת הלמידה של מדינת ישראל ואת השינויים בנסיבות הפוליטיות. יתר על כן, צה"ל הפיק לקחים מכישלון המבצעים "דין וחשבון" (יולי 1993) ו"ענבי זעם" (אפריל 1996) בדרום לבנון, שלא התמקדו בחיסול היכולות הצבאיות של חזבאללה אלא טיפחו את התקווה שירי מסיבי ייצור הרתעה. העמודים הבאים בוחנים את ההקשר, היעדים, התפקוד המבצעי והתוצאות של מבצעים אלה. חרף ההבדלים ביניהם, כל המבצעים האלה מבוססים על אותו הרציונל - שיבוש יכולות האויב והשמדתן מחלישים את הארגון היריב ומאלצים אותו להיכנס לתקופה

של השתקמות והתאוששות. הגדה המערבית היא מבחינה זאת מקרה חריג, משום ששם היה ביכולתה של ישראל לשוב ולהשתלט על השטח כולו ולמנוע את התחמשותו מחדש של היריב, עד שבסופו של דבר נאלצה המנהיגות הפלסטינית להחליט על מעבר למאבק המזגיש אמצעים לא אלימים.

"חומת מגן"

מבצע "חומת מגן" (29 במרץ עד ה-21 באפריל 2002) החל בעקבות מסע פיגועים ממושך שביצעו הפלסטינים נגד אזרחים בתוך שטח ישראל, הכוונה בעיקר לפיגועי התאבדות שהחלו בסוף ספטמבר 2000. עד תחילת שנת 2002 היו כמעט שבעת אלפים פיגועים, שבהם נהרגו מאתיים ארבעים וארבעה ישראלים ומאות נפצעו.⁵² בתחילה הגיבה ישראל באיפוק רב, משום שראתה ברשות הפלסטינית שותף לשלום, ובשל תגובתה האוטומטית של הקהילה הבין-לאומית, שקראה לאיפוק. יתר על כן, נדרש זמן לעבור ממצב של שיתוף פעולה עם הפלסטינים להכרה שיש עימות עמם. גם הבנייה מחדש של יכולותיה המודיעיניות של ישראל בשטח לקחה זמן.

הניצוץ שגרם בסופו של דבר לתחילת מבצע "חומת מגן" היה הפיגוע במלון פארק, ב-27 במרץ 2002, בו נהרגו שלושים ישראלים ונפצעו מאה וארבעים. מתקפת הטרור הפלסטיני חוללה גל של אהדה לישראל, שהכשיר בדעת הקהל בארץ ובחו"ל את השימוש בתגובה צבאית חזקה. יתר על כן, דומה היה כי אין מנוס מתגובה צבאית אחרי כישלונו הברור של תהליך השלום, שבמהלכו הוצעו לפלסטינים ויתורים מדהימים. בסופו של דבר פלש צה"ל למרבית הערים הגדולות בגדה, שהיו - מאז הסכמי אוסלו - תחת שלטון פלסטיני. במבצע השתתפו כוחות סדירים רבים ומספר מוגבל של יחידות מילואים.

היעד הפוליטי של מבצע "חומת מגן" היה "לייצר מציאות ביטחונית שונה עבור ישראל".⁵³ צה"ל רצה להגיע לשליטה ביטחונית בגדה, מבלי להיאלץ לקבל אחריות על ניהול האוכלוסייה.⁵⁴ רא"ל (מיל') משה (בוגי) יעלון, אז סגן הרמטכ"ל, אמר: "הרציונל הפוליטי למבצע היה לשוב וליטול לידינו את האחריות הביטחונית לגדה המערבית... כדי לעצור את מתקפות הטרור."⁵⁵ ישראל לא ניסתה לשנות את הרשות הפלסטינית או את מנהיגיה. יותר ויותר ישראלים הבינו כי הם לכודים בסכסוך עיקש וממושך עם הפלסטינים, שיעדיהם אינם עולים בקנה אחד עם יעדיה של מדינת ישראל.⁵⁶

היעד הצבאי, במסגרת "כיסוח הדשא", היה פירוק תשתיות הטרור באמצעות השמדה שיטתית של מאגרי נשק, מעבדות לייצור פצצות, מפקדות ומחנות אימונים, וחיסול או מעצר של פעילי טרור. במהלך המבצע הרג צה"ל כמעט חמש מאות מחבלים ועצר שבעת אלפים, מתוכם כאלף חמש מאות נותרו בשבי. המודיעין שנאסף סייע בשיבוש פיגועים פלסטיניים נוספים. מבחינה מבצעית ערך צה"ל כיתורים גדולים באמצעות כוחות חי"ר בסיוע כוחות שריון, הנדסה, כוחות מיוחדים ומסוקי תקיפה.

מבצע "חומת מגן" סימן את תחילת הקץ של מסע פיגועי הטרור הפלסטיני. פיגועי התאבדות נמשכו במשך זמן מה, אולם עד שנת 2004 חלה ירידה דרמטית במספר הפיגועים שיצאו לפועל.⁵⁷ המתקפה הישראלית, בשילוב אמצעי מגן שונים, כמו גדר הביטחון, התגלו כיעילים ביותר בחיסולו של איום פיגועי ההתאבדות.⁵⁸

בשל קרבתה הגדולה של הגדה המערבית ללב-לבה של מדינת ישראל - המשולש ירושלים-תל-אביב-חיפה - ישראל לא יכלה להתנתק לחלוטין משטח זה, שהפך לבסיס של טרור תחת שלטון הרשות הפלסטינית. לפיכך שמר צה"ל, אחרי המבצע, על שליטה צבאית בחלקים נרחבים של הגדה. נוכחות זו אפשרה ועודנה מאפשרת לצה"ל להיאבק באופן יעיל נגד איומי טרור חדשים. "כיסוח הדשא" נמשך, בעיקר באמצעות מעצרי-מנע. לרוע המזל יש עדיין בקרב קבוצות מסוימות בחברה הפלסטינית רצון עז להמשיך לפגוע בישראל.

"חומת מגן" הוכיח כי צבא קונבנציונלי בהחלט מסוגל לגבור על ארגוני מחבלים וקבוצות מורדים, בניגוד למשנתם הסדורה של מלומדים רבים.⁵⁹ רק השימוש באמצעים צבאיים נוספים מצד ישראל הביא להחלשה הדרגתית של הטרור הפלסטיני. נקודה זו היוותה לקח חשוב עבור צה"ל; חשובה לא פחות הייתה ההבנה כי על מנת לשמור על איום הטרור ברמה נסבלת יש לאמץ את גישת "כיסוח הדשא".

מלחמת לבנון השנייה

הפרובוקציות של חזבאללה מאז מאי 2000 (מועד הנסיגה החד-צדדית של ישראל מלבנון) כללו חדירות מרובות לשטח ישראל לצורך חטיפת חיילים ישראלים. יתר על כן, חזבאללה הקים לעצמו מאגר טילים, שהיה מסוגל לפגוע במרבית שטח ישראל. מלחמת לבנון ב-2006 (מ-12 ביולי עד 14 באוגוסט 2006) הייתה תגובה למטחי רקטות שנורו על מטרות צבאיות ואזרחיות בישראל כפעולת הסחה לחטיפתם של

שני חיילים ישראליים, פעולה שבמהלכה נהרגו שלושה חיילים נוספים. התקפת החזבאללה ארעה תשעה עשר ימים לאחר שפלסטינים ביצעו חדירה דומה מכיוון רצועת עזה, וחטפו את החייל גלעד שליט, פעולה שבעיני ישראלים רבים סימנה כשל חמור בכושר ההרתעה של ישראל.

מטרותיה האסטרטגיות של מלחמת לבנון השנייה היו שאפתניות למדי, כפי שמנה אותן ראש הממשלה דאז אהוד אולמרט: סילוק חזבאללה מזרוע לבנון, פריסת צבא לבנון באותו השטח, שיקום ההרתעה והשבת החיילים החטופים. יעדים אלה היו מקובלים גם על צה"ל,⁶⁰ שהציע להפעיל לחץ כבד על ממשלת לבנון באמצעות גרימת נזק נרחב לתשתיות של לבנון בהתקפות מן האוויר, במטרה לאלץ את הממשלה בלבנון להתמודד עם החזבאללה. היו בצה"ל גם מי שטענו שנזק כבד כזה עשוי לפגוע גם בלגיטימיות של החזבאללה ובחופש הפעולה שלו בכל הקשור לביצוע פרובוקציות נגד ישראל.⁶¹

בשל סיבות שונות, ביניהן תמיכתה של ארצות הברית בממשלתו של פואד סיניורה בלבנון, החליטה ישראל להגביל את התקפותיה ליעדי חזבאללה בלבד, ובפעול אימצה מטרות צנועות יותר מכפי שתכננה בתחילה. יתר על כן, ישראל הבינה כי ארגון החזבאללה מושרש היטב בחברה הלבנונית וכי לא קל יהיה להשפיע על אופיו של הארגון או על עוצמתו הפוליטית.

צה"ל נצטווה "להשמיד את משגרי הטילים ארוכי הטווח של החזבאללה ולפגוע ביכולות השיגור של הארגון; לפגוע בחיילי הארגון במפקדותיו ובתשתיותיו; לפגוע בסמליו ובנכסיו; ולהשמיד את תשתיות החזבאללה הסמוכות לגבול הישראלי, על-מנת ליצור אזור ביטחון מיוחד".⁶² אל"מ גור ליש, ראש מחלקת תכנון המערכה בחיל האוויר, סיכם את האסטרטגיה הישראלית ב-2006 במילים הבאות: "מתקפה כבדה על החזבאללה - נכסיו הצבאיים, מרכזי השליטה שלו ושלוחותיו הפרוסות בבירות, ותשתיותיו בדרום לבנון".⁶³ כך הבין את יעדי הלחימה גם תא"ל גל הירש, מפקד האוגדה שביצעה את עיקר הלחימה ב-2006: "מטרת הכניסה ללבנון איננה לחסל את [שיגור] הרקטות אלא לפגוע ישירות בחזבאללה, לגבות ממנו תשלום גבוה ולקעקע את יסודותיו".⁶⁴ בניגוד לביקורת שנשמעה לאחר המלחמה, לא כיוונה האסטרטגיה של ישראל לתשתיות אזרחיות ולא ניסתה לאלץ את האוכלוסייה להתקומם נגד החזבאללה.

מלחמת 2006 החלה במתקפה אווירית מסיבית ומוצלחת על המשגרים ארוכי הטווח של החזבאללה. בין גורמי הביטחון היו מי שחשבו שאין צורך בכל פעולה נוספת. הפעולות הקרקעיות המוגבלות שבוצעו אחרי התקיפה האווירית הראשונה נראו חסרות תועלת. יתר על כן, אי ההצלחה בבלימת שיגורי הרקטות על ישראל מטווחים קצרים ובינוניים, ההיסוס בפתיחת מתקפה קרקעית בקנה-מידה גדול וחוסר ההחלטיות שבה הסתיימה המלחמה תרמו כולם לתפיסה הרווחת, לפיה צה"ל לא היה מוכן כראוי ללחימה וכשל במלחמה.⁶⁵

לפי דו"ח האו"ם אלף מאה תשעים ואחד אזרחים לבנונים נהרגו במלחמה, ארבעת אלפים ארבע מאות וארבע נפצעו. כתשע מאות אלף לבנונים ברחו מבתיהם וכמעט שלושים אלף יחידות דיור נהרסו או נפגעו קשות.⁶⁶ לפי הערכותיה של ישראל, נהרגו במלחמה כשבע מאות לוחמי חזבאללה ונפצעו יותר מאלף - מחיר גבוה עבור מיליציה המונה שלושת אלפים עד ארבעת אלפים לוחמים מיומנים, שרבים מהם עברו הכשרה מקצועית מתקדמת באיראן. בנוסף, סמל שלטון החזבאללה בלבנון, מפקדתו בביירות, נפגע קשות. ישראל השמידה את מרבית עמדות החזבאללה לאורך הגבול, כולל מספר מתקנים תת-קרקעיים מבוצרים, וחלק גדול ממאגר הרקטות של הארגון. גם הכפרים השיעיים, שהפכו למעוזי חזבאללה, סבלו נזקים קשים. מנהיג החזבאללה, השייח חסן נסראללה, ירד למחתרת במשך שנתיים אחרי המלחמה מחשש שישראל תנסה להתנקש בחייו; הוא הודה כי לא היה מורה על חטיפת חיילים ישראלים לו ידע מה יהיה המחיר שתגבה הפעולה.⁶⁷

ישראל שילמה מחיר צנוע עבור מלחמת לבנון ב-2006. הנזק הכלכלי היה נסבל והבורסה המשיכה לעלות. אבדותיה של ישראל עמדו על מאה ארבעים וארבעה הרוגים (מהם מאה עשרים ואחד חיילים) וכאלפיים פצועים (מהם שש מאות ושישים חיילים). עם זאת התבררה פגיעותה של ישראל למתקפות טילים. במידה מסוימת העצימה המלחמה את התפיסה הבין-לאומית השגויה, בדבר השימוש המופרז שעושה ישראל בכוח. החלטת האו"ם מס' 1701 נראתה בזמנו כאסטרטגיית יציאה טובה, אולם לא הביאה לשינוי מהותי במצב העניינים בדרום לבנון, שנותר תחת שליטת החזבאללה. למרות הצלחתו ב"כיסוח הדשא" בלבנון, ברור היה כי על צה"ל לשקול מחדש את הדוקטרינה הצבאית שלו ואת אופן התארגנותו.⁶⁸

מאז שהסתיימה המלחמה עסק החזבאללה בבנייה מחדש של עוצמתו הצבאית ורכש כמויות גדולות של טילים המסוגלים לפגוע בכל נקודה בשטח ישראל. עם זאת, נראה כי עוצמת התגובה של ישראל ב-2006 חיזקה את כושר ההרתעה שלה מול החזבאללה. בנוסף, בזכות פעולות חשאיות שביצעה ישראל נגד ארגון טרור זה ובשל מעורבותו הגוברת והולכת של החזבאללה במתרחש בסוריה, נשמר עד היום שקט בגבול ישראל-לבנון.

מבצע "עופרת יצוקה"

ההחלטה לצאת למבצע "עופרת יצוקה" (27 בדצמבר 2008 עד 21 בינואר 2009) התקבלה אחרי תקופה ארוכה של הסלמה בירי הרקטות והמרגמות מרצועת עזה על יישובים אזרחיים בישראל.⁶⁹ בסך הכל, מאז ההתנתקות החד-צדדית מעזה בשנת 2005, ירו החמאס וארגוני טרור פלסטיניים אחרים יותר מששת אלפים רקטות ופגזי מרגמה על ערים ויישובים בדרום ישראל. בשנת 2008 בלבד - לפני מבצע "עופרת יצוקה" - היו יותר מארבע מאות מתקפות בירי רקטות. מצב זה שיבש את חיי היומיום של יותר ממיליון ישראלים, שחיו בטווח הרקטות של החמאס.

ניתן לומר שמבצע "עופרת יצוקה" התבצע בתבנית דומה לזו של מלחמת לבנון ב-2006; ההבדל העיקרי היה בכך שרמת התכנון והביצוע הייתה טובה יותר.⁷⁰ צה"ל הביא לאישור הממשלה שלוש תכניות מבצעיות שונות ברמות יעדים שונות. המנהיגות הפוליטית בחרה באופציה המזערית, שכללה רק תקיפת הזרוע הצבאית של החמאס במידה כזו שתרתיע אותה מלהמשיך לירות לעבר ישראל.⁷¹ תא"ל צבי פוגל, אז קצין בכיר בפיקוד דרום, אמר מאוחר יותר כי המטרה הייתה לפגוע כמה שיותר ביכולותיו הצבאיות של החמאס.⁷² חשוב לציין כי המבצע לא נועד להפיל את שלטון החמאס בעזה, וגם לא לכבוש מחדש את שטח רצועת עזה.

שלא כבשנת 2006, שבה היוותה פעולת צה"ל תגובה לפעולות שבוצעו נגד ישראל, הפעולה ב-2008 הייתה הפתעה עבור החמאס. המבצע התחיל בתקיפה אווירית קצרה אך עזה. תוך ניצול מידע מודיעיני מדויק פגעו שמונים ושמונה מטוסי תקיפה במאה מטרות שנקבעו מראש בתוך מאתים ועשרים שניות.⁷³ אחת המטרות הראשונות הייתה טקס סיום קורס קציני משטרה של החמאס. בעוד הקצינים צועדים בסך בחצר המצעים פגעו בהם חמישה טילים. לדברי קצינים בצה"ל מדובר בגרסה ישראלית לדוקטרינת ה"Shock and Awe" האמריקנית.⁷⁴

לפי הערכה שמרנית, באירוע זה בלבד נהרגו מאתיים עשרים וחמישה פעילי חמאס ונפצעו שבע מאות וחמישים. בנוסף תקף חיל האוויר הישראלי את מפקדות החמאס ואת מבני הממשל שלו, וכן מאגרי נשק, אתרי ייצור אמל"ח ושאר תשתיות חיוניות בעזה. בשעה הראשונה למבצע הספיקו מאה מטוסי קרב ומסוקים להנחית מאה פצצות על מטרותיהם.⁷⁵ ההלם היה עצום והיו סימנים לכך שהחמאס היה למעשה משותק, עד כדי כך שמספר קציני צה"ל סברו כי הייתה זו הזדמנות למוטט את ארגון החמאס בכלל.⁷⁶ אולם ממשלת ישראל התאפקה ולא נכנעה לפיתוי להרחיב את היקף המבצע לצורך כך.

שלא כממלחמת לבנון בשנת 2006, תכנון מבצע "עופרת יצוקה" כלל תקיפה קרקעית ולצורך כך גויסו כוחות מילואים. שלב המתקפה הקרקעית החל שבוע אחרי התקיפות האוויריות, כאשר סיים חיל האוויר לטפל בכל בנק המטרות שלו. אחד ההבדלים המובהקים בין המבצע בלבנון למבצע בעזה היה העובדה שצה"ל הבין כי אין מנוס מביצוע פעולת קרקעית. כיבוש שטח איננו מטרה בפני עצמה, אולם הוא מאפשר לצמצם את אש האויב ולהשמיד את התשתית המבצעית שלו.⁷⁷ המבצע הסתיים בהפסקת אש בתיווכה של מצרים.

יש מחלוקת בנוגע למספר הנפגעים. דו"ח של האו"ם משנת 2009 מדווח כי מספרם של הפלסטינים שנהרגו נע בין אלף שלוש מאות שמונים ושבעה לארבעת אלפים ושבעה עשר. ישראל דיווחה על אלף מאה שישים וששה נפגעים פלסטיניים וציינה כי שבע מאות ותשעה מהם זוהו כמחבלי חמאס. המרכז הפלסטיני לזכויות האדם מנה אלף ארבע מאות ושבעה עשר הרוגים, כולל תשע מאות עשרים ושישה אזרחים, מאתיים עשרים וחמישה קציני משטרה מאתיים שלושים ושישה לוחמים.⁷⁸ בצד הישראלי נמנו עשרה חיילים הרוגים (מתוכם ארבעה שנהרגו מאש כוחותינו) ומאתים ושבעה פצועים. בנוסף נהרגו שלושה אזרחים ישראליים ושבעה נפצעו קשה.

עלות נוספת הייתה הפגיעה במוניטין של ישראל. בדומה לחזבאללה, גם לוחמי החמאס התחבאו בתוך אוכלוסייה אזרחית והשתמשו באזרחים כבמגינים אנושיים. חרף כל אמצעי הזהירות שנקטה בהם ישראל כדי למנוע נזק נלווה, היו דיווחים טלוויזיוניים טרגיים רבים על נפגעים אזרחים. ישראל הייתה נתונה לביקורת בין-לאומית גוברת והולכת, שהגיעה לשיאה עם פרסום "דו"ח גולדסטון", שהאשים את ישראל בפשעי מלחמה ובהפרות חמורות של זכויות האדם.⁷⁹ תוצאות בלתי

מתוכננות אלה העלו את השאלה אם תהייה ישראל מסוגלת בעתיד לפתוח במבצע דומה, נוכח האילוצים שכפתה עליה הקהילה הבין-לאומית.

המבצע השיג את יעדיו והביא במשך זמן מה שקט לגבול עם עזה. מספר רקטות שוגרו לעתים, במיוחד על-ידי ארגוני הטרור הקיצוניים יותר כדוגמת הג'יהאד האסלאמי. במשך שנים מספר ירד מספר הרקטות למינימום (ממאות בחודש למקרים בודדים), מה שאפשר לקיים חיים נורמליים בדרום הארץ. עם זאת, גם במקרה זה הפך "כיסוח הדשא" להכרח, בגלל שהרתעה נשחקת עם הזמן.

מבצע "עמוד ענן"

בשנת 2010 נרשמו שלוש מאות שישים וחמישה אירועי ירי רקטות ומרגמות מעזה, בעוד המספרים המקבילים עבור 2011 ו-2012, בהתאמה, היו שש מאות ושמונים, ושמונה מאות.⁸⁰ מבצע "עמוד ענן" (14-21 בנובמבר 2012) היווה תגובה מידית לירי של יותר ממאה רקטות לעבר ישראל במשך עשרים וארבע שעות, לתקיפת סיור ישראלי ולפיצוץ מטען מאולתר בצד הישראלי של הגבול. שלא כבאירועים קודמים, חמאס ירה גם רקטות.

כמו במבצע "עופרת יצוקה", החליטה הממשלה על תגובה מזערית.⁸¹ לא נשמעו כל הצהרות בדבר הפלת שלטון החמאס או השגת ניצחון מוחץ ומכריע. תחת זאת הציג שר הביטחון אהוד ברק את היעדים הבאים: חיזוק כושר ההרתעה של ישראל, פגיעה אנושה בחמאס ובשאר ארגוני הטרור, פגיעה קשה ככל האפשר ביכולות הארגון לשגר רקטות וצמצום מספר המתקפות בעורף ישראל.⁸²

בדומה למלחמת לבנון השנייה בשנת 2006 ולמבצע "עופרת יצוקה" בשנים 2008-9, ההישגים העיקריים הושגו בשעות הלחימה הראשונות באמצעות תקיפות אוויריות מפתיעות ומדויקות. בתחילה חיסל צה"ל את המפקד העליון של החמאס, אחמד אל ג'עברי, ומספר גדול של מחבלי חמאס זוטרים. הותקפו יעדי חמאס נוספים ביניהם משגרי רקטות תת-קרקעיים ומחסני תחמושת, שבהם נאגרו טילים איראניים ארוכי טווח מסוג פאג'ר-5. הרעיון היה לקפד את ראשה של מנהיגות הזרוע הצבאית של חמאס ובעת ובעונה אחת להשמיד גם את נכסיה האסטרטגיים. בימים הבאים הוסיף צה"ל לפגוע ביעדים צבאיים נוספים, אולם היות שהמטרות שנותרו היו חיוניות פחות, הייתה לתקיפתן השפעה פחותה שהלכה והתעמעמה, בעוד הפלסטינים המשיכו

לירות רקטות ופגזי מרגמה אל תוך שטח ישראל. צה"ל, לעומת זאת, נקט אמצעי זהירות חסרי תקדים בהיסטוריה של המלחמות על-מנת לצמצם ככל האפשר את הפגיעה באזרחים. כמעט כל התקיפות שביצע צה"ל בוצעו באמצעות חימוש מונחה מדויק, בהשוואה למלחמת לבנון השנייה, שבה היה שיעור השימוש בחימוש מסוג זה שישים ושלושה אחוזים בלבד, ולמבצע "עופרת יצוקה", שבו עמד נתון זה על שמונים ואחד אחוזים.⁸³ יתר על כן, צה"ל פיזר עלונים, מסר אזהרות טלפוניות, ביטל תקיפות אוויריות ואף ירה יריות אזהרה על גגות הבתים על-מנת להזהיר את התושבים על דבר התקיפה האווירית המתקרבת. ואכן, מבין מאתיים ההרוגים הפלסטיניים במבצע זה, פחות משליש היו אזרחים.

מרשימים לא פחות היו אמצעי ההגנה שננקטו. סוללות כיפת ברזל יירטו ארבע מאות עשרים ושניים רקטות שנורו לעבר אזורים עירוניים, עם שיעור הצלחה שעמד על שמונים ושמונה אחוזים. שלושה אזרחים בלבד נהרגו בשל חמישים ושמונה הרקטות שפגעו בשטח ישראל. נתונים אלה ממחישים את התנהגותה הממושמת של האוכלוסייה האזרחית, שמילאה אחר הוראות הבטיחות שפרסמו הרשויות. ההצלחה הגדולה שנחלו אמצעי המגן השונים אפשרה להקטין את הלחץ שהפעילה דעת הקהל בקריאה ליציאה לפעולה קרקעית.

במקביל למערכה האווירית ביצע צה"ל הכנות שונות, כולל גיוס עשרות אלפי חיילי מילואים לקראת תקיפה קרקעית, שבסופו של דבר לא התקיימה.⁸⁴ הכנות אלה נועדו גם להגדיל את הלחץ הפסיכולוגי על החמאס. עם זאת היה ברור כי ישראל אינה ששה לצאת לפעולה קרקעית.

ישראל נמנעה מההסלמה שבפעולה קרקעית, וגם הפעם הסתיימה הפעולה בעזה בהפוגה, בתיווכה של מצרים. פרטי הסכם הפסקת האש עם החמאס לא פורסמו בציבור. ישראל אמנם ביצעה מספר ויתורים לטובת החמאס, אך ההישג החשוב היה התחייבות החמאס לשמור על הפסקת אש ולאכוף אותה. היה זה המבצע הצבאי הגדול הראשון שערכה ישראל אחרי פרסום "דו"ח גולדסטון" ואחרי תחילת אירועי "האביב הערבי", שהביא לעליית האחים המוסלמים לשלטון במצרים. גורמים אלה, בשילוב עם רתיעתה של ישראל מפעולה קרקעית בשל מספר הנפגעים הגדול הצפוי, הביאו להגבלת חופש התגובה של ישראל. עם זאת, חשוב לציין כי ירושלים הצליחה לגייס תמיכה בין-לאומית בפעולה בעזה.

ההימנעות מפעולה קרקעית גרמה שתי בעיות מנקודת מבטה של ישראל. ראשית, קריאות הניצחון של החמאס, ששב והכריז כי ההרתעה שיצר הארגון היא שמנעה מישראל מלפתוח בפעולה קרקעית, עודדו את החמאס וקבוצות אחרות להמשיך בפרובוקציות נגד ישראל. שנית, ללא פעולה קרקעית, שהייתה מאפשרת לישראל לשוב ולהשתלט מבחינה מבצעית על כל חלקי עזה, נותרו חלקים של תשתית הטרור ללא פגע.

סיכום

מאמר זה עוסק בניסיון הצבאי שצברה ישראל במאה העשרים ואחת כנגד גורמים קיצוניים לא-מדינתיים, שהאידיאולוגיה הקיצונית שלהם אינה עתידה להשתנות בעתיד הקרוב. אלה המותחים ביקורת על השימוש שעושה ישראל בכוח נגועים בהטיה תרבותית מערבית, השואפת למצוא פתרונות שישימו קץ לסכסוך הצבאי. בעיני אנשי מערב רבים, הרעיון לפיו הסכסוך הישראלי-ערבי הוא סכסוך ממושך ובלתי פתיר, שהתפתח במשך יותר ממאה שנה ועלול גם להימשך עוד זמן רב, הוא פשוט בלתי נסבל. קיימת רתיעה ברורה מקבלת ההערכה, לה שותפים מקבלי ההחלטות הדומיננטיים בישראל וגם רוב הציבור הישראלי, לפיה הסכסוך הישראלי-ערבי אינו עתיד להיפתר בעתיד הקרוב. באותה מידה מתקשים רבים לקבל את המסקנה שאין פתרון צבאי מכריע לבעיית הארגונים הלא-מדינתיים הקיצוניים. לפיכך, הצלחתה של האסטרטגיה הצבאית אינה צריכה להימדד על-פי נחמותיהם של חוקרים ומומחים שונים, אלא במונחים של השגת יעדי המדיניות שקבע הדרג המדיני. יתר על כן, יש לזכור כי חלק מן המבקרים סולדים באופן עקרוני מן השימוש בכוח צבאי, סלידה שרבים שותפים לה במערב.

בניגוד לדרכי החשיבה והפעולה המקובלות כיום במערב, כיבוש לאורך זמן ואסטרטגיה מוכוונת-אוכלוסייה אינן אופציה קבילה עבור ישראל. לפיכך מסכינה ישראל עם השגת יעדים צנועים - ניסיון להשמיד את יכולתו של האויב להשליט טרור על מספר גדול של ישראלים ולפגוע ביעדים אסטרטגיים ישראלים.

לפיכך, תגובה ישראלית להתקפות טרור של גורמים לא-מדינתיים היא רק עניין של זמן. גם אם התגובה הראשונית מדודה, כדי למנוע הסלמה, האפקט המצטבר של פעילות הטרור בהכרח יביא להסלמה בתגובתה של ישראל, תגובה המיועדת להשית מחיר כבד על האויב, להשמיד לפחות חלק מיכולותיו ההתקפיות וליצור הרתעה.

עם זאת, פעולה בסדר גודל נרחב יותר, כולל פלישה קרקעית, אינה אופציה מפתה במיוחד. כפי שראינו בעמודים אלה, ישראל הפגינה תמיד מידה גדושה של סבלנות ושל יכולת ספיגה בטרם פתחה במבצעים גדולים. עם זאת, הנתונים מן השטח מראים בבירור כי השימוש שעושה ישראל בכוח הזרוע מניב הפוגות זמניות, שהן - לטענת מאמר זה - יעדה העיקרי של ישראל.

במשך הזמן שיפרה ישראל את רמת ביצועיה הצבאיים. צה"ל החל להשתמש בחימוש מדויק יותר ונקט אמצעי זהירות רבים יותר כדי למנוע אובדן חיי חפים מפשע. גישה זו עולה בקנה אחד עם הקוד האתי של צה"ל, ובה-בעת גם מגבירה את הלגיטימיות של פעולותיה ישראל בדעת הקהל מבית ומחוץ. לא ברור אם פעולותיה הצבאיות של ישראל משפיעות בצורה כלשהי על עקומת הלמידה בעזה או בלבנון. כך או כך, ההשפעה המידית היא שקט זמני, הפוגת-מה, הנובעת אולי גם מהעובדה שהחזבאללה והחמאס קיבלו לידיהם סמכויות ממשלתיות.

"כיסוח הדשא" הוא אסטרטגיה מציאותית העשויה לשמש מודל לצבאות אחרים. עם זאת, אם השחקנים הלא-מדינתיים יקנו לעצמם מאפיינים מדינתיים ו/או יכולות רבות עוצמה יותר, עלולה גישת "כיסוח הדשא" להפוך לאסטרטגיה צבאית שתאבד מהרלבנטיות שלה.

הערות

- 1 לעיון באפיון מלחמות ישראל ר':
Stuart A. Cohen and Efraim Inbar, 'A Taxonomy of Israel's Use of Military Force,' *Comparative Strategy*, 10/10 (April 1991).
- 2 לעיון בנושא המלחמות הקטנות, ר':
Col. C.E. Calwell, *Small Wars. Their Principles & Practice*, Third Edition (Lincoln: University of Nebraska Press 1996); Efraim Inbar, ed. *Democracies and Small Wars* (London: Frank Cass, 2003).
- 3 לעיון בנושא הממד המדינתי והלא-מדינתי בסכסוך, ר':
Shmuel Sandler, 'The Protracted Arab-Israeli Conflict, A Temporal Spatial Analysis,' *The Jerusalem Journal of International Relations*, 10/4 (1988) 54-78.
מאבק מתגבר בישויות לא-מדינתיות הוא מאפיין של מדינות אחרות מאז תום המלחמה הקרה. ר':
Global Conflict Trends,' Center for Systemic Peace, Severn, MD, posted online at <http://www.systemicpeace.org/conflict.htm>
- 4 לעיון בסקירת ספרות עדכנית העוסקת בתופעה זו ר':
Azar Gat, 'Is war declining- and why?' *Journal of Peace Research*, 50/2 (2012) 149-57.
קיימת ספרות ענפה בנושא מאבקה של ישראל נגד הגרילה והטרור מאז 1948. ר' בין השאר:
Benny Morris, *Israel's Border Wars, 1949-1956: Arab Infiltration, Israeli Retaliation, and the Countdown to the Suez War* (Oxford: Clarendon Press, 1993); Zeev Drory, *Israel's Reprisal Policy, 1953-1956* (London: Frank Cass, 2004); Avi Kober, 'From Blitzkrieg to Attrition: Israel's Attrition Strategy and Staying Power,' *Small Wars & Insurgencies* 16/2 (2005), 216-240; Jonathan Shimshoni, *Israel and Conventional Deterrence: Border Warfare from 1953 to 1970* (Ithaca: Cornell University Press 1988); Efraim Inbar, 'Israel's small war: The military response to the Intifada,' *Armed Forces & Society* 18/1 (1991) 29-50; Zeev Schiff and Ehud Yaari, *Intifada: the Palestinian uprising-Israel's third front* (Tel Aviv: Schocken, 1990); Sergio Catignani, *Israeli counter-insurgency and (the Intifadas: Dilemmas of a Conventional Army*, (New York: Routledge 2008).
- 5 Sergio Catignani, 'The strategic impasse in low-intensity conflicts: the gap between Israeli counter-insurgency strategy and tactics during the Al-Aqsa Intifada,' *Journal of Strategic Studies*, 28/1 (2005) 70; Dag Henriksen, 'Deterrence by Default? Israel's Military Strategy in the 2006 War against Hizballah,' *Journal of Strategic Studies*, 35/1 (Feb. 2012) 95-120; Raphaëlle L. Camilleri, 'Examining the Paradox of Israel's Unrealized Power: The Conceptual and Structural Sources of Israel's "Strategic Deficit,"' Paper presented at the .International Study Association 53rd Meeting, San Diego CA, 2 April 2012
- 6 Catignani, 'The strategic impasse in low-intensity conflicts,' 72.
ר' גם: Zeev Maoz 'Evaluating Israel's Strategy of Low-Intensity Warfare, 1949-2006,' *Security Studies*, 16/3 (July 2007); Daniel Byman, 'Curious Victory:

- Explaining Israel's Suppression of the Second Intifada,' *Terrorism and Political Violence*, 24/5 (2012) 837-839.
- Petrelli, Niccolò. 'Deterring Insurgents: Culture, Adaptation and the Evolution of Israeli Counterinsurgency, 1987–2005,' *Journal of Strategic Studies*, forthcoming (2013), 21
- 7 ר' גם: Maoz, 'Evaluating Israel's Strategy of Low-Intensity Warfare, 1949-2006.' 346; 8
- Maoz, 'Evaluating Israel's Strategy of Low-Intensity Warfare, 1949-2006,' 346; 8 Emanuel Adler, 'Dammed if you do, Dammed if you don't: Performative Power and the Strategy of Conventional and Nuclear Diffusing,' *Security Studies*, 19/2 (Apr.-June 2010) 210.
- Sergio Catignani, 'Variation on a theme: Israel's operation cast lead and the Gaza Strip missile conundrum,' *The RUSI Journal*, 154/4 (2009) 66-73. 9
- Evan Braden Montgomery and Stacie L. Pettyjohn, 'Democratization, Instability, and War: Israel's 2006 Conflicts with Hamas and Hezbollah,' *Security Studies*, 19/3 (Aug. 2010) 554; Patrick Porter, *Military Orientalism*, (NY: Columbia University Press, 2009) 186. 10
- Oded Lowenheim and Gadi Heimann, 'Revenge in International Politics,' *Security Studies*, 17/4 (Dec. 2008) 710. 11
- 12 קציני צה"ל משתמשים לעתים קרובות בביטוי "כיסוח הדשא", בדרך כלל במונח טקטי. דוגמה עדכנית לכך ניתן למצוא בתדריך לאקדמאים שנתנו קצינים בכירים בפיקוד מרכז ב-20 בפברואר 2013. ר' גם: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4340652,00.html> and the IDF website 'Did: We Beat Palestinian Terror?' from <http://www.idf.il/1613-15468-he/Dover.aspx>. השימוש בביטוי זה, שאינו מופיע בשום מסמך דוקטרינה רשמי של צה"ל, טיפוסי לתרבות הארגונית בצה"ל, המאפשרת שימוש במושגים לא רשמיים במסגרת השיח המבצעי או בנושאי ת"ל. לעיון בנושא התרבות הלא-פורמאלית של צה"ל, ר': Dima Adamsky, *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel* (Stanford: Stanford University Press, 2010) 111; Eitan Shamir, *Transforming command: the pursuit of mission command in the US, British, and Israeli armies*, (Stanford: Stanford University Press, 2011) 83.
- David Ben Gurion, *Uniqueness and Singularity: Discussions on Israel's Security* 13 (Hebrew) (Tel Aviv: Maarachot, 1971) 207, 369.
- 14 לעיון בהתפתחות החשיבה האסטרטגית והתרבות האסטרטגית של ישראל, ר': Avner Yaniv, *Politics and Strategy in Israel* (Hebrew) (Tel Aviv: Sifriat Hapoalim, 1994); Adamsky, *The Culture of Military Innovation*, 110-19.
- 15 ההחלטה המצרית נבעה ממספר גורמים, שכללו בין השאר את השאיפה לאמץ מדיניות חוץ פרו-אמריקנית, ואת העובדה שמלחמת יום כיפור אפשרה למצרים להשיב לעצמה את כבודה.
- Efraim Inbar, 'Israel's Strategic Environment in the 1990s.' *Journal of Strategic Studies*, 25/1 (Mar. 2002) 37-38; Hemda Ben-Yehuda and Shmuel Sandler, *The Arab-Israeli conflict transformed: fifty years of interstate and ethnic crises* (New

York: SUNY Press, 2002) 167-179.

17 אפרים ענבר, "התהפוכות בעולם הערבי וביטחונה הלאומי של ישראל," אצל אפרים ענבר, עורך, אביב ערבי? ישראל והעולם ושנויים אזוריים (תל אביב: ידיעות אחרונות, 2013), עע. 213-42.

18 לעיון בנושא ההתנגדות האסלאמית, ר':

Ehud Yaari, 'The *Muqawama* Doctrine,' The Washington Institute, 13 November 2006, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-muqawama-doctrine>; Michael Milstein, 'The Challenge of al-Muqawama (Resistance) to Israel,' *Strategic Assessment*, 12/4 (Feb. 2010).

התנהגותם מזכירה את התפקיד שנטלו קבוצות המחבלים הפלסטיניות אחרי תבוסת מדינות ערב ב-1967. ר':

Yehoshafat Harkabi, *Arab Strategies and Israel's Response* (New York: The Free Press, 1977), 63-77; Barry Rubin, *Revolution until Victory. The Politics and History of the PLO* (Cambridge: Harvard University Press 1994) 22-23

19 לקריאה נוספת בנושא הקונצנזוס הישראלי לגבי היעדרו של פתרון מהיר לסכסוך, ר':

The Peace Index, <http://en.idi.org.il/tools-and-data/guttman-center-for-surveys/the-peace-index>

Yehuda Ben-Meir and Olena Bagnio-Moldavsky, *The Voice of the People: Israeli Public Opinion on National Security, 2012*, Memorandum 126 (Tel Aviv: INSS, Mar. 2013).

20 תת אלוף הרצל הלוי אמר "אני לא חושב שיש מלחמה או מבצע שיפתרו את הבעיה. הנושא המעניין הוא איך אתה יוצר פער גדול יותר בין המלחמות."

<http://www.nytimes.com/2013/11/16/world/middleeast/to-a-philosopher-general-in-israel-peace-is-the-time-to-prepare-for-war.html?pagewanted=1>

21 ר': Colin Khal, 'COIN of the Realm,' *Foreign Affairs*, 86/6 (Nov./Dec. 2007) 472-474;

John Nagl, *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam* (Chicago: University of Chicago Press, 2002) 27-28; Mark Moyer, *A Question of Command, COIN from Civil War to Iraq* (New Haven, US: Yale University Press, 2009) 2-4.

22 Harry G. Summers, 'A War is War is a War,' in Loren B. Thompson (ed.), *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World* (Lexington, MA: Lexington Books, 1989).

23 ר': Robert Egnell, 'Winning "hearts and minds?" A critical analysis of counter-insurgency operations in Afghanistan,' *Civil Wars* 12/3 (2010) 282-303.

24 Department of the Army, FM 3-24/MCWP 3-33.5 *Counterinsurgency*, (Washington DC 2006) 51.

25 Nagl, *Learning to Eat Soup with a Knife*, 27-28.

26 ישראל נמנעה מלספח את הגדה המערבית ועוצמתה הפוליטית של אידיאולוגיית "ארץ ישראל השלמה" הלכה ודעכה. כל הסקרים מראים כי יותר משני שלישי מן הישראלים מוכנים לחלוקה. יתר על כן, הקמת

הרשות הפלסטינית בשנת 1994 מהווה למעשה חלוקה דה-פקטו, גם אם מסורבלת ביותר.

27 משה דיין, שר הביטחון דאז, אפשר תנועה חופשית של סחורות ובני אדם בין הגדה המערבית ובין ירדן, חרף העובדה כי רשמית היו ירדן וישראל נתונות במצב מלחמה.

Eitan Shamir, 'From Retaliation to Open Bridges: Moshe Dayan's Evolving Approach toward the Population in Counter Insurgency,' *Civil Wars* 14/1 (2012) 63-79.

28 Hans Delbruck, *A History of the Art of War*, Vol. 4 (Westport, CT: Greenwood Press 1985) 293-315.

29 Avi Kober, *Israel's Wars of Attrition. Attrition challenges to democratic states* (New York: Routledge, 2009).

30 Col. Shay Shabtay, 'The War after the Next War. The Era of Protracted Conflicts,' *Maarachot*, No. 440 (Dec. 2011) 4-9.

31 Maj. Gen. Dan Harel, Lecture presented at 'The Limitation of the Use of Military Force: Strategic, Moral and Legal Considerations,' Joint Conference of the IDC and National Security College, Herzliya, Jan. 23, 2013.

32 לעיון בנושא התפתחות הדוקטרינה הצבאית של ארגונים אלה, ר':

Itai Brun, 'While You're Busy Making Other Plans – The "Other" RMA,' *Journal of Strategic Studies*, 33/4 (2010) 535-565.

33 Uzi Rubin, *From Nuisance to Strategic Threat: The Missile Attacks from the Gaza Strip on Southern Israel* (Hebrew), *Studies in Middle East Security* No. 87 (Ramat-Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Feb. 2011).

34 Efraim Inbar, 'How Israel Bungled the Second Lebanon War,' *Middle East Quarterly*, 19/3 (Summer 2007) 61; Udi Lebel, 'Militarism versus Security? The Double-Bind of Israel's Culture of Bereavement and Hierarchy of Sensitivity to Loss,' *Mediterranean Politics*, 16/3 (Oct. 2011) 365-384.

35 Herman Kahn, *On Escalation: Metaphors and Scenarios*, (Baltimore: Penguin Books, 1968) 290.

36 Steven R. David, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, *Mideast Security and Policy Studies*, No. 51 (Ramat-Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Sept. 2002).

37 Byman, 'Curious Victory: Explaining Israel's Suppression of the Second Intifada,' 838.

38 לדוגמה, בפברואר 2009 ובאוקטובר 2012 תקפה ישראל מן האוויר שירות נשק בסודן, שהובילו נשק וחימוש אל חזבאללה.

39 ראיונות עם קצינים בכירים בצה"ל.

40 Glenn H. Snyder, 'Deterrence and Defense,' in Robert J. Art and Kenneth N. Waltz, (eds.) *The Use of Force* (New York: Lanham, 1983) 133-4.

Col. Eran Ortal, 'Is the IDF is Capable of a Conceptual Breakthrough?' *Maarachot*, No. 447 (Feb. 2013) 22-28.

Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict* (Cambridge: Harvard University Press, 1960) 9. 42

Hillel Frisch, 'Motivation or Capabilities? Israeli Counterterrorism against Palestinian Suicide Bombings and Violence.' *The Journal of Strategic Studies*, 29/5 (2006) 843-869. 43

44 ר' בין השאר:

Alex Mintz, and Bruce Russett, 'The dual economy and Arab-Israeli use of force: A transnational system?' in Steve Chan and Alex Mintz (eds.), *Defense, welfare, and growth* (London: Routledge Kegan Paul, 1992), 179-96; Christopher Sprecher and Karl DeRouen, Jr., 'Israeli Military Actions and Internalization-Externalization Processes,' *Journal of Conflict Resolution*, 46/2 (Apr. 2002) 244-259.

Israel Tal, *National Security: The Few Against the Many* (Hebrew) (Tel Aviv: Dvir, 1996) 61-88. 45

Doron Almog, 'Cumulative Deterrence and the War on Terrorism,' *Parameters*, 34/4 (Winter 2004-05), 8. 46

Robert Pape, *Bombing to Win. Airpower and Coercion in War* (Ithaca: Cornell University Press, 1976). 47

Thomas Rid, 'Deterrence beyond the State: The Israeli Experience,' *Contemporary Security Policy*, 33/1 (2012) 126-129. 48

Colin Gray, 'Deterrence and the Nature of Strategy,' in Max G. Manwaring (ed.), *49 Deterrence in the 21st century* (London: Routledge, 2001) 19.

Giora Eiland, 'The Third Lebanon War: Target Lebanon,' *Strategic Assessment*, 11/2 (Nov. 2008) 9-17; Ron Tira, 'Breaking the Amoeba's Bones,' *Strategic Assessment*, 9/3 (Nov. 2006). 50

Jean-Loup Saman, 'The Dahya Concept and Israeli Military Posture vis-à-vis Hezbollah Since 2006,' *Comparative Strategy*, 32 (2013) 146-59. 51

52 שירות הביטחון הכללי (השב"כ) הטרור הפלסטיני ב-2007 - סטטיסטיקות ומגמות. הביטוי "פיגועים" כולל: זריקת בקבוקי מולוטוב, אירועי דקירה, אירועי דריסה, הצתה, זריקת רימונים, חטיפה, אש נ"ט, השלכת אבנים, ירי מרגמות, ירי רקטות, פיגועי התאבדות, פיצוץ מכוניות תופת, הסתננות, הנחת מטענים, תקיפה.

Gal Hirsh, 'From "Solid Lid" to "Other Way": Campaign Development in Central Command 2000-2003,' in Haggai Golan and Shaul Shay (eds.), *Low Intensity Conflict* (Hebrew) (Tel Aviv: Maarachot 2004) 246. Hirsh, the Operation Officer (G3) of Central Command at that time, named the operation 'Defensive Shield,' evoking the need to create a shield between the terrorists and population. See Gal Hirsh, *War Story - Love Story* (Hebrew) (Tel Aviv: Yediot Aharonot 2009) 174. 53

54 ש.מ. ר' גם:

Sergio Catignani, 'The Security Imperative in Counterterror Operations: The Israeli Fight against Suicidal Terror,' *Terrorism and Political Violence* 17/1-2 (2005) 256.

Moshe Ya'alon, *The Longer Shorter Way* (Hebrew) (Tel Aviv: Yediot Aharonot 2008) 137. 55

- 56 הטרור הפלסטיני באינתיפאדה השנייה היווה נקודת מפנה בדעת הקהל הישראלית ביחס לסוגיה הפלסטינית.
- 57 Frisch, 'Motivation or capabilities?,' 849, 852; Byman, 'Curious Victory,' 830.
- 58 Frisch, 'Motivation or capabilities?,' 860-864.
- 59 לדוגמה, אלוף (מיל) עמרם מצנע, שהיה אלוף פיקוד מרכז עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, אמר במספר הזדמנויות כי בעימות עם "ארגוני טרור" אין אפשרות להגיע להכרעה צבאית; ר' ציטוים אצל: Zaki Shalom and Yoaz Hendel, 'The Unique Features of the Second Intifada,' *Military and Strategic Affairs*, 3/1 (May 2011), 22-23.
- וכן הערה מס' 5. עמי אילון, ראש השב"כ (1996-2000) טען כי "המלחמה בטרור איננה... קרב נקודתי המסתיים בניצחון או בתבוסה". אצל:
- Catignani, 'The Security Imperative in Counterterrorism Operations,' *Terrorism and Political Violence*, 257.
- אל"מ יהודה ווגמן מצטט את ח"כ יובל שטייניץ מן הליכוד, שביטא את אותה הדעה. ר':
- The Trap of Low Intensity Conflict,' Ariel Center for Policy Research, White Paper No. 149, (2003) 11.
- לקריאה אודות הדיון עם הצבא בסוגיה זו, ר' תגובה לדבריו של ווגמן, אצל:
- Col. Shmuel (Semo) Nir, 'There is No Trap,' *Maarachot*, No. 387 (Jan. 2003) 68-70.
- 60 Itai Brun, 'The Second Lebanon War, 2006,' in John Andreas Olsen (ed.), *A History of Air Warfare* (Washington, DC: Potomac Books 2010) 302-303.
- ר' גם:
- Dani Haloutz, *Straightforward* (Hebrew) (Tel Aviv: Yediot Aharonot 2010) 364-365.
- לעתים קרובות מגדיר צה"ל את יעדיה הקונקרטיים של הלחימה על-סמך הנחיות רב-משמעיות מן הדרג האזרחי. ר':
- Kobi Michael, 'The Israel Defense Forces as an Epistemic Authority: An Intellectual Challenge in the Reality of the Israeli Palestinian Conflict,' *Journal of Strategic Studies*, 30/3 (May 2007) 421-446.
- 61 Brun, 'The Second Lebanon War,' 305.
- 62 ש.מ.
- 63 Gur Laish, 'The Second Lebanon War – A Strategic Reappraisal,' *Infinity Journal*, 4 (Fall 2011) 23.
- 64 Hirsh, *War Story – Love Story*, 240.
- 65 Avi Kober, 'The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance?' *The Journal of Strategic Studies*, 31/1 (2008) 4-6; Inbar, 'How Israel Bungled the Second Lebanon War'; Benjamin S. Lambeth, 'Israel's War in Gaza: A Paradigm of Effective Military Learning and Adaptation,' *International Security*, 37/2 (Fall 2012) 85-91.
- 66 United Nations Environment Program Lebanon Post-Conflict Environmental Assessment, <http://postconflict.unep.ch/publications.php?prog=lebanon>

- 'Hizballah Chief Revisits Raid,' *The Washington Post*, 28 Aug. 2006. 67
- Lambeth, 'Israel's War in Gaza: A Paradigm of Effective Military Learning and Adaptation,' 85-91. 68
- Rubin, 'From Nuisance to Strategic Threat,' 20. 69
- לעיון בהערכה, ר': 70
- Lambeth, 'Israel's War in Gaza: A Paradigm of Effective Military Learning and Adaptation,' 96-118; and David E. Johnson, *Hard Fighting: Israel in Lebanon and Gaza* (Santa Monica: RAND, 2011) 111-112.
- 71 אלוף יואב גלנט, באותה עת אלוף פיקוד דרום, הרצאה במכללת פו"מ, 15 באפריל 2009.
- 72 ר': שי פוגלמן, הארץ, 24 באוקטובר 2010.
- 73 מצוטט אצל: Johnson, 'Hard Fighting,' 113.
- 74 Shai Fogelman, 'Made in Israel,' *Haaretz*, 24 Dec. 2011.
- 75 Catignani, 'Variation on a theme,' 68.
- 76 ראיון עם סא"ל ר' מחיל האוויר שהשתתף בתכנון המבצע, תל אביב, 25 בדצמבר 2010.
- 77 Gabriel Siboni, 'War and Victory' (Hebrew), *Military and Strategy*, 1/3 (Dec. 2009).
- 78 Johnson, *Hard Fighting*, 120.
- 79 United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/9/FactFindingMission.htm>
- לעיון בהפרכת ממצאים אלה, ר':
- Dore Gold, 'The Dangerous Bias of the United Nations Goldstone Report,' *US News*, 24 Mar. 2010 <http://www.usnews.com/opinion/articles/2010/03/24/the-dangerous-bias-of-the-united-nations-goldstone-report>.
- Goldstone himself retracted the findings of his report on 2 Apr. 2011. http://www.washingtonpost.com/opinions/reconsidering-the-goldstone-report-on-israel-and-war-crimes/2011/04/01/AFg111JC_story.html
- Benjamin S. Lambeth, 'Second Lebanon War- a Reassessment,' *Military and Strategy*, 4/3 (Dec. 2012) note 47. 80
- Giora Eiland, 'Operation Pillar of Defense, Strategic Perspectives,' in Shlomo Brom (ed.), *In the Aftermath of Operation Pillar of Defense: The Gaza Strip*, November 2012, (Tel Aviv: INSS 2012), Memorandum 124, 12. 81
- Zvi Zinger, 'The Political Echelon is hoping for a quick ending but preparing for a ground operation' <http://megafon-news.co.il/asys/archives/98500> 82
- Amir Rapaport, '100% Precision Munitions from the Air,' *Israel Defense*, 11 (Nov.-Dec. 2012) 13. 83
- 84 לדברי צה"ל, גויסו בתחילת המבצע בין 60,000 ל-70,000 חיילי מילואים - מספר גדול יותר מאשר במבצע "עופרת יצוקה", וזהו למספר חיילי המילואים שגויסו בשלב האחרון של מלחמת לבנון ב-2006.
- Or Heler, 'The Reserve in Pillar of Defense,' *Israel Defense*, 19 Jan. 2013

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 87 The Missile Threat from Gaza: From Nuisance to Strategic Threat (Hebrew), *Uzi Rubin*, January 2011
- No. 88 Eurasian Energy and Israel's Choices, *Ariel Cohen and Kevin DeCorla-Souza*, March 2011
- No. 89 The Deterioration in Israeli-Turkish Relations and Its International Ramifications, *Efraim Inbar*, March 2011
- No. 90 Israeli Control of the Golan Heights: High Strategic and Moral Ground for Israel, *Efraim Inbar*, October 1102
- No. 91 The Missile Threat From Gaza: From Nuisance to Strategic Threat, *Uzi Rubin*, December 2011
- No. 92 Strategic and Economic Roles of Defense Industries in Israel (Hebrew), *Yaacov Lifshitz*, December 2011
- No. 93 Indo-Israeli Defense Cooperation in the Twenty-First Century, *Efraim Inbar and Alvite Ningthoujam*, January 2012
- No. 94 The Israeli-Palestinian Water Conflict: An Israeli Perspective, *Haim Gvirtzman*, January 2012 (English), November 2012 (Hebrew)
- No. 95 The 2011 Arab Uprisings and Israel's National Security, *Efraim Inbar*, February 2012
- No. 96 India's Economic Relations With Israel and the Arabs, *Gil Feiler*, June 2012
- No. 97 Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century, *Alexander Murinson*, September 2012
- No. 98 A Strategy for Peace With the Palestinians, *Max Singer*, November 2012
- No. 99 Israel Is Not Isolated, *Efraim Inbar*, March 2013
- No. 100 Obama's Best Friend? The Alarming Evolution of US-Turkish Relations, *Ariel Cohen*, May 2013
- No. 101 French-Israeli Security Cooperation in the Twenty-First Century (Hebrew), *Tsilla Hershco*, July 2013
- No. 102 The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace (Hebrew), *Liad Porat*, August 2013
- No. 103 Time Is on Israel's Side, *Efraim Inbar*, August 2013 (Hebrew), September 2013 (English)
- No. 104 Armed and Dangerous: Why a Rational, Nuclear Iran Is an Unacceptable Risk to Israel, *Steven R. David*, November 2013
- No. 105 Mowing the Grass: Israel's Strategy for Protracted Intractable Conflict (Hebrew), *Efraim Inbar and Eitan Shamir*, December 2013

Policy Memorandum

- No. 1 Instability in the Egypt-Israel Relationship, (Hebrew), *Ehud Eilam*, February 2009
- No. 2 Israel's Cooperation in Space with Other Countries (Hebrew) *Aby Har-Even*, May 2009
- No. 3 Political-Security Statecraft for Israel, A Memorandum for Policymakers (Hebrew), *Yehezkel Dror*, June 2009
- No. 4 Regional Alternatives to the Two-State Solution, *Giora Eiland*, January 2010
- No. 5 An Integrated Imperative: Attack Iran and Launch a Regional Peace Initiative (Hebrew, English), *Yehezkel Dror*, May 2012
- No. 6 The National Security Council: Reflections upon the June 2012 Israel Ombudsman's Report (Hebrew), *Yehezkel Dror*, November 2012

Colloquia on Strategy and Diplomacy

- No. 26 Women and Israeli National Security (Hebrew) June 2011
- No. 27 Israel: An Embattled Democracy (English) May 2012